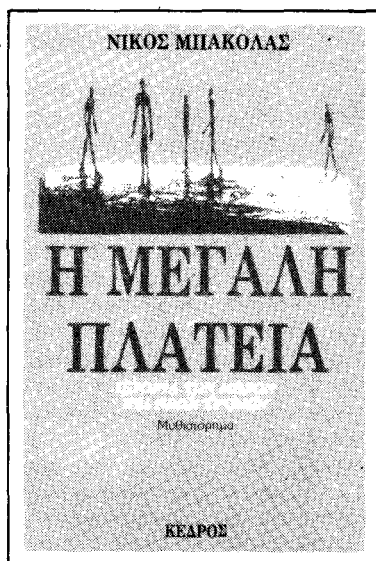

Νίκος Μπακόλας, «Η Μεγάλη Πλατεία»
Εκδόσεις «Κέδρος», Αθήνα 1988

Γραφή που κινείται σε δύο επίπεδα: ένα αναμνηστικό και δευτερεύον (όπου αναμνηστικά ψυχία ιστορίας ή χαρακτήρες από παλαιότερα έργα του συγγραφέα) και ένα άλλο κύριο, στο οποίο καταγράφονται μέσα από πεπονημένα (ή συμπληρημένα) λογοτεχνικά προσώπια και πρόσωπα τα επιμέρους μιας λαϊκής επανάστασης, που είτε προδόθηκε είτε πήρε κατεύθυνση στρεβλή, αλλά πάντως έληξε άδοξα (και τα επίχειρά της ακόμα τα πληρώνουν ο τόπος και οι άνθρωποι). «Η μεγάλη πλατεία» θα μπορούσε να είναι το μεγάλο πάρκο, η μεγάλη αυλή κτλ., μια μεγάλη πάντως αναπαράσταση, ιστορική και μυθική ταυτόχρονα: και μεγάλη, όχι μόνο επειδή εκτείνεται στο χώρο μιας μεγαλούπολης και τα περιχώρα της, αλλά γιατί και ο χρόνος που εμπεριέχεται στη δράση της κοντεύει τον μισό αιώνα.

Στο κύριο επίπεδο του βιβλίου, τα κεφάλαια επιγράφονται πάντοτε με το όνομα ενός ήρωα. Στο δευτερεύον, παρατίθενται ως *μέσοι χρόνοι*, συν τον αριθμό της εμφάνισής τους: *μέσοι χρόνοι -1* (το τελευταίο είναι το Νο 9). Ας έρθουμε ωστόσο στους *Μέσους Χρόνους*, για να πάμε έπειτα στο άλλο, στο *κυρίως κείμενο*.

Εδώ δηλωτικά είναι τόσο τα ονόματα όσο και οι καταστάσεις: δηλωτικά μιας άλλης λαϊκής εξέγερσης, αυτής των Ζηλωτών. Διαβάζουμε: Καβάσιλας, Μετοχίτης, Απόκαυκος. Και διαβάζουμε ακόμα: Χριστόφορος (που είναι βέβαια ένας από τους χαρακτήρες στον «Κήπο των πριγκίπων», το δεύτερο βιβλίο του Νίκου Μπακόλα), Αίγισθος, λοχαγός, Ηλέκτρα, τύποι-σταθμοί στο προηγούμενο έργο του συγγραφέα: σαν ο Νίκος Μπακόλας να θέλει, και να επιζητεί, να ανακεφαλαίωσε σ' αυτό το ογκώδες βιβλίο (553 σελίδες) ό,τι έγραψε ως τώρα και ό,τι συγκίνησε την ευαισθησία του, πράγμα ή άνθρωπος: σαν πρόγονοι και επίγονοι να πρωταγωνιστούν παίζοντάς το στο ίδιο δράμα, σαν να μην άλλαξε τίποτε στην ιστορία και τη μυθολογία της Θεσσαλονίκης. Η σειρά των αποτυχιών -εξέγερση των Ζηλωτών, Μικρασία, πόλεμοι άλλοι πολλοί και πολύτροποι- θολά περιγεγραμμένη υπαινίσσεται στον αναγνώστη ότι η πόλη είναι θέατρο και σκηνή ενός και του αυτού δράματος.

Στο *κυρίως κείμενο*, εκτυλίσσεται το συγκεκριμένο μισό αιώνα: με προλετάριους και βιομήχανους όχι άκαμπτους (δείγματα και παράγωγα ενός σοσιαλιστικού-μη-ρεαλισμού), αλλά ανθρώπινους: με μέτοικους νησιώτες εργατικούς ή αλιτήμονες, με πρόσφυγες και ντόπιους, αλλοεθνείς ή ομοαίματους: μια τεράστια τοιχογραφία, όπου τα χρώματα έχουν το καθένα τη θέση τους κι όπου ξανά και πάλι η επανάσταση καταδεικνύεται να τρώει τα παιδιά της (όπως άλλωστε κάθε επανά-

σταση). Το βιβλίο αρχίζει με τον Φώτη και τελειώνει με τον Άγγελο, με μια γενεά εναντίον άλλης -προηγούμενα και επιγενόμενα δηλαδή στο ίδιο χαρτί. Κι εδώ βρίσκεται η συγγένειά του με το έπος (γιατί θα μπορούσε να ήταν το έπος κάποιας εποχής και μιας πολιτείας). Ο Φώτης-Οδυσσεάς και ο Άγγελος-Τηλέμαχος, ο περιπλανώμενος από τη μια μεριά και ο αδήλωτος νεαρός που βρήκε τελικά τον εαυτό του και την ιδεολογία του.

Η Μυρσίνη, η μητέρα του Φάνη, πάντα συγχωρεί και κατανοεί, ακόμα και τ' ακατανόητα στη μετρημένη διάνοιά της. Ο Γιάννης βυσοδομεί, αλητεύει και την πόλη κυριεύει, θαυμάζει στα καταγώγια και στα χαμαιτυπεία, θαυμάζει τις γυναίκες των καταγωγών, αλλά στο τέλος επιστρέφει στην τάξη του και στην επιχείρηση του πατέρα του. Η Αγγέλα με συγκεχυμένη καταγωγή και σκούφια αμφίβολη· ο Χρίστος, η Αμαλία και τα παιδιά τους· και άλλοι, και άλλοι πολλοί· τύποι ταξικοί που περιέρονται τις σελίδες του βιβλίου, επειδή ακριβώς δεν είναι μαύροι και άσπροι, και επειδή η μια τάξη στην άλλη εισχωρεί και την επικαλύπτει, και ίσως επειδή οι φυλές τότε και ξεχώριζαν και συμφύρονταν (Έλληνες που παντρεύονταν Εβραιοπούλες, για παράδειγμα). Ο περιγεγραμμένος πόνος εκείνης της συγκεκριμένης περιόδου δεν τελειώνει, διοχετεύεται, αναμορφούται· αναμιγνύεται με την ευθυμία (το άνηθος της ζωής), με το γκροτέσκο συχνά, για να ογκωθεί σιγά σιγά και να πάρει την πλήρη του μόρφωση στην κατοχή και τον εμφύλιο.

Οι ήχοι των όπλων ακούγονται μες στο βιβλίο του Μπακόλα, τα νυχτερινά μαχαίρωματα κοκκινίζουν τις σελίδες του, περιγράφονται ζωντανά και καίρια (και δεν φευγίσκονται) η πείνα, τα χαφιεδιλίκια, η μαύρη αγορά, ο κατατρεγμός των Εβραίων. Και εξίσου περιγράφεται η φυσιογνωμία της πόλης (σε πλάνο δεύτερο), τα σπίτια περί την πλατεία, που ενίοτε θυμίζει πλατό, τ' αντικείμενα της περιόδου (πολλά από τα οποία είναι ξεχασμένα σήμερα: μεσοφόρια, μπατανίες, κεριά στις σκάλες, καφασωτά παράθυρα, κτλ.). Και περιγράφεται η πόλη που αναβράζει και εκτείνεται από τη θάλασσα ως τον ουρανό, από τα χωράφια και τους γήλοφους ως τον ποταμό (τον πρώην Εχέδωρο). Μαχαλάδες και γειτονίες: Ραμόνα, Ντεπό, Βότσης· σοκάκια και στενά με ανθρώπους και ίσκιους, οδοί γνωστές και επώνυμες και ο μεγάλος ανώνυμος δρόμος, όπου ζούσαν οι αλλοτινοί. Οι άνθρωποι της «Μεγάλης Πολιτείας» δεν είναι εντελώς πεπονημένοι και δεν είναι πάλι αντίγραφα υπαρχόντων ή υπαρχόντων. Κάπου ο αναγνώστης μπορεί να εντοπίσει ένα χαρακτηριστικό, αλλού ίσως βρει μια τάση, κάποιο συνήθιο προσωπικό. Πίσω από την εφημερίδα «Ανεξάρτητος» ενδεχομένως να αναγνωρίσει μιαν άλλη υπάρξασα, υπάρχουσα, και εστιάζοντας την προσοχή του να βρει έναν δημοσιογράφο (κάποια παλιά καράβανα και συναδέλφο του Νίκου Μπακόλα).

Εκτός από την αρχιτεκτονική και το υλικό (μυθολογικό και ιστορικό) μένει να εξεταστούν η γραφή και η γραφίδα του ποιήσαντος. Να εξεταστεί η ευέλικτη σύνταξη του Ν. Μπ., ο λόγος του, όπως πλάθεται και διαπλάθεται και φουσκώνει σε 553 σελίδες (το πολύ και το ευ, συνδυασμένα)*. Λόγος κατά κανόνα μακροπερίοδος, που θυμίζει παλιά καλά κείμενα, συνήθως κατά παράταξη, με τις προτάσεις αλεπάλληλες να διαδέχονται η μια την άλλη, να διασαφηνίζονται και να επεξηγούνται, να συμπληρώνονται. Και ο λόγος αυτός επιπλέον υπάρχει πότε ποιητικός άλλοτε πεζολογικός εξεπότηδες και επιτούτου. Εκφράσεις όπως: έμενε ασάλευτη μ' έναν κόσμο φύλλα κι άστρα πάνω στα μαλλιά της / απλώνεται μια ευωδιά τριανταφυλλιάς / έμοιαζε σαν φουσκοθαλασσιά το αίσθημα / μια θάλασσα ευδίας, και άλλες παρόμοιες, δεν είναι εξαιρέσεις, αλλά ο κοινός τόπος του βιβλίου. Ο λόγος, αυτός ο συγκεκριμένος, μεστός όπως παρουσιάζεται, παρηρησιάζεται, και εκθέτει μια

*Όχι, δεν υπάρχει εδώ υπερβολή. Όσοι ήδη διάβασαν το βιβλίο το ξέρουν.

καινούργια γραφή (καινούργια ακόμη και για τον ποιητή της· με την έννοια, ότι εδώ δεν υπάρχουν παλινδρομήσεις που ενδεχομένως κάποιος κακόπιστος θα εντόπιζε επιδιώκοντάς το σε προηγούμενα έργα του Ν. Μπ.). Ο λόγος εδώ ρέει αβίαστος μορφώνοντας καινούργια επάλληλα σχήματα, στρωματικά, ώστε στο τέλος, στον σύντομο επίλογο/κατακλείδα τής σελ. 553 να δικαιωθεί πλήρως η εκχειλίζουσα έκθεσή του.

Ιδεολογικά -και πάντα λιγόλογα- θα μπορούσε να πει κάποιος ότι στο έργο αυτό *το ακατανόητο ακροάται τον εαυτό του*, εκ μεταφοράς· με την προσθήκη ότι η μεταφορά είναι προσωπική και καλλιτεχνημένη (όσο δεν παίρνει), το απόσταγμα-επίτευγμα ενός ανθρώπου, που δοκιμάζεται στην πεζογραφία επί τριάντα και πλέον χρόνια. Και είναι να λυπάται κανείς με τη σκέψη ότι (ίσως) θα μπορούσε να γραφεί ενωρίτερα, πριν από τη συνταξιοδότησή του, αν οι συνθήκες της βιοπάλης έληγαν (ενωρίτερα πάλι) για τον Νίκο Μπακόλα. Έτσι και αλλιώς, όμως, το αποτέλεσμα είναι ίδιο· το ξεχείλισμα μιας καρδιάς συγκινημένης, που πρώτα απ' όλα σώρεψε και επισώρεψε μέσα της χρόνια, ανθρώπους και πράγματα.

Θανάσης Γεωργιάδης